

Мамбетова А.И.¹, Егенисова А.К.², Керимов Б.К.³

¹ Ш.Есенов атындағы КТИУ

АЗАМАТТЫҚ СӘЙКЕСТІЛІКТІҢ ИЕРАРХИЯСЫ МЕН ДЕҢГЕЙІН АНЫҚТАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада азаматтық сәйкестіліктің иерархиясы мен деңгейін анықтаудың кейбір мәселелері талданған. Соңғы жылдары сәйкестілік проблематикасына ғылымда жоғары көңіл бөлінуде. Кез келген мемлекеттің ұлттық саясатының ең басты бағыты – ұлттық және азаматтық сәйкестілікті қалыптастыру болып табылады. Заманауи қоғамда сәйкестілік проблемасы өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ, керісінше бұл мәселеге деген қызығушылық өзінің позициясын күшейте түсті. Ғылымда сәйкестілік проблемасын зерттеудің теориялық негіздерін терең түсінуді гана емес, сондай-ақ олардың маңызды аспектілерін зерттеудің жаңа тәсілдерін іздестіруге де қызығушылық тууда.

Кілтті сөздер: Сәйкестілік, этникалық сәйкестілік, азаматтық сәйкестілік, көпэтникалық қоғам, этносаралық қатынастар.

Мамбетова А.И.¹, Егенисова А.К.², Керимов Б.К.³

¹ КУТИ имени Ш.Есенова

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИЕРАРХИИ И УРОВНЯ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Аннотация

В данной статье анализируются некоторые вопросы определения иерархии и уровня гражданской идентичности. В последние годы проблематике идентичности уделяется большое внимание в науке. Главное направление национальной политики любого государства – формирование национальной и гражданской идентичности. В современном обществе проблема идентичности не потеряла своей актуальности, интерес к этому вопросу укрепил ее позиции. Наука заинтересована не только в глубоком понимании теоретических основ изучения проблемы идентичности, но и в поиске новых способов изучения их важных аспектов.

Ключевые слова: Идентификация, этническая идентичность, гражданская идентичность, полиэтничное общество, межэтнические отношения.

Mambetova A.I.¹, Yegenissova A.K.², Kerimov B.K.³

¹ CUTE named after Sh.Yessenov

SOME ISSUES OF DEFINING HIERARCHY AND LEVEL OF CIVIL IDENTITY

Annotation

This article analyzes some of the issues of determining the hierarchy and level of civic identity. In recent years, much attention has been paid to the problem of identity in science. The main direction of the national policy of any state is the formation of national and civic identity. In modern society, the problem of identity has not lost its relevance, interest in this issue has strengthened its position. Science is interested not only in a deep understanding of the theoretical foundations of the study of the problem of identity, but also in the search for new ways to study their important aspects..

Key words: Identification, ethnic identity, civic identity, multi-ethnic society, interethnic relations.

Кіріспе. Қазіргі Қазақстан қоғамында сәйкестілік деңгейін, этносаралық және конфессияаралық қарым-қатынастарды зерттеу өзекті бағыттардың бірі болып отыр. Себебі айналамызда болып жатқан процестердің этносаралық ахуалға әсер етпеуі мүмкін емес. Оның ішінде тілдік мәселені, кейбір аймақтардағы этникалық құрамның өзгеруі сияқты құбылыстарды атауға болады. Сондықтан этносаралық қатынас саласы негізгі мәселелерді анықтап, дұрыс шешім қабылдау мақсатында үнемі зерттеу және мониторинг жүргізіп отыруды қажет етеді. Осындай бағытта Маңғыстау облысы тұрғындарының азаматтық сәйкестілігінің иерархиясы мен деңгейін анықтау мақсатында 2020 жылдың 1 маусым мен 31 желтоқсан аралығында өткізілген мониторингтің қорытындысына талдау жасалды. Мониторинг барысында 3000 респондентке сауалнама жүргізіліп, олардың этникалық топтар арасындағы сәйкестілік құрылымы және мемлекеттік–азаматтық сәйкестілік деңгейлері зерттелген болатын.

Азаматтық сәйкестілік – адамның өз тәуелділігін белгілі бір қоғаммен теңестіруі, сол қоғам азаматы ретінде республикамыздың саяси өміріне, қоғам тұрақтылығына, болып жатқан барлық жағдайларға мән-жай қарамайтын, өзінің болашағын сол қоғаммен байланыстырған немесе байланыстыратын тұлға ретінде қарастырылуын айтамыз. Ол адамның мемлекеттің азаматы ретінде өзінді тұлға сезіну ғана емес, сонымен сол мемлекетте болып жатқан іс-әрекет, оның негізгі талаптары мен міндеттерімен бөлісу, тұтас кеңістік пен қазақстандық қоғамның әлеуметтік құрылымдарына ену арқылы шоғырлану сәттілігі, бейімделу барысының күшеюі мен тұтастығын нақты түсіну. Сәйкестілік қалыптасуының теориялық әдіснамалық қырларын талдаумен қатар экономикалық, әлеуметтік қатынастардың жаңа жүйесінің жасалынуымен бірге жүзеге асатын жаңа қоғамдық пайымдау мен дүниетаным қалыптасуының, жаңа қарым-қатынас талаптарына жауап бере алатын идеялар т.б. көрсетеді, яғни ұлттың субъективті келбеті анықталып, азаматтық өзіндік сәйкестілігі іске асады. Ол бір жағынан, Қазақстан халқын сәйкестендіруді жалпы азаматтық және саяси қауымдастық деңгейлеріне сай болу қажеттігін, екінші жағынан, еліміздегі барлық ұлтаралық қатынастардың қазақ халқының ұлттық сәйкестенуімен ынтымақтастығын талап етеді [1].

Сонымен қатар белгілі ғалым Э.Д. Сүлейменова: «Сәйкестілік – уақыт өте өзгереді, толығады, қалпына келеді. Кез-келген сәйкестілікті ұлттық, азаматтық, мемлекеттік, тілдік т.б. өзгертетін әлеуметтік-қоғамдық жағдай алмасуы, миграциялық үдерістермен халықтардың қоныс аударуы, ұлттық ерекшелік, халықтар арасындағы қарым-қатынас, тілдік қажеттілік және жеке адамның өзіндік көзқарасы болып табылады» [2] деген болатын.

Егер көріп отырғанымыздай, кез келген сәйкестілік түрі қоғамдық жағдайларға байланысты өзгертін болса, онда «сәйкестілік дағдарысы» туындауы әбден мүмкін. Ондай болған жағдайда адам өзін толықтай ешбір қоғаммен сәйкестендіре алмайды. Оларда белгілі дәрежеде «тежеліс» пайда болады. Мысалы, Кеңес азаматы енді Қазақстан азаматы қатарына өтуі. Бірден сезіну әрине мүмкін болмайды, себебі, зерттеушілердің айтуынша оған біріншіден, қоғамның психологиялық дайын еместігі, екіншіден, мемлекеттегі сәйкестілікті ұлттық ұстанымына сай етіп өзгертуге аса көңіл бөлінуі.

Зерттеу әдістері .«Сәйкестілік», «азаматтық сәйкестілік» және «этникалық сәйкестілік» терминдері әлеуметтанудың, мәдениеттанудың, этнопедагогиканың арнайы сөздіктеріне енгеніне қарамастан, олардың анықтамалары әлі де екіұшты. Бұл жағдай тұжырымдамалық және әдістемелік даму деңгейін қажет ететін неғұрлым мұқият талдауды керексінеді.

Шындығында бұл Қазақстанның кеңестік кезеңде бастаған дәстүрінің одан әрі дамуын білдіреді. А.Х. Қасымжанов, М.С. Орынбеков, М.М. Сужиков, О.А. Сегізбаев, Д.К.Кішібеков, А.И. Артемьев, К.Ш. Шулембаев және басқалардың көптеген ғылыми жетістіктері сәйкестендіру процестері саласындағы теориялық және әдістемелік зерттеулерге негіз болады. Тұжырымдау мен қазақтың этномәдени бірегейлігін зерттеу нәтижелері

арасындағы байланысты табудың сәтті әрекеттері А.Н. Нысанбаев пен М.С. Шайкемелевке тиесілі [3].

Г.Н. Билялованың [4, 5], Р.С. Арынның [6] еңбектері де азаматтық және этникалық сәйкестілік мәселелерін дамыту тұрғысынан әдістемелік мәнге ие. Алайда, бұл мәселе ғылыми-әдістемелік себептер бойынша ғана емес, сонымен бірге оны басқару тәжірибесінде оны дамытуға деген қажеттілікке байланысты өзекті болып қала береді. Сонымен қатар, бұл бағыт қазақстандық этностық бірегейлікті жаңғырту туы астында этникалық және тілдік мәнге ие болған Қазақстандағы ұлттық және мемлекеттік құрылыс мәселелерімен тығыз байланысты.

Зерттеу нәтижелері. 2020 жылдың 4 кварталында жүргізілген мониторинг қорытындысы бойынша Маңғыстау облысы тұрғындарының сәйкестілік иерархиясы төмендегідей сипаттамаға ие.

Маңғыстау облысы тұрғындарының сәйкестілік иерархиясы		
II квартал 2020 ж.	III квартал 2020 ж.	IV квартал 2020 ж.
[1] аймақтық – 58,1%	[1] этникалық – 69,1%	[1] аймақтық – 49,3%
[2] діни – 56,4%	[2] азаматтық – 53,4%	[2] азаматтық – 40,9%
[3] суперэтностық – 56,1%	[3] аймақтық – 50,8%	[3] суперэтностық – 40,5 %
[4] азаматтық – 56,0%	[4] суперэтностық – 41,7%	[4] этникалық – 39,3%
[5] этникалық – 54,6%	[5] діни – 32,4%	[5] діни – 33,5%

Бір қарағанда сауалнама нәтижесі Қазақстандағы азаматтық ұлттың қалыптасуының жетістігін көрсеткендей. Алайда, азаматтық ұлттың қалыптасу процесінің әжептеуір жылжығанын айтуға келмес, себебі тұрғындардың азаматтық сәйкестілік иерархиясы туралы сауалнама қорытындысы аймақтық және діни сәйкестіліктің басымдылығын көрсетіп тұр.

Сәйкестілік деңгейлерінің маңыздылығы олардың «Өте маңызды», «Көбірек маңызды» жауаптарымен анықталды. Осы екі позицияның көрсеткіштерінің қорытындысы респондент үшін қай сәйкестіліктің маңызды екендігін көрсетеді. Гендерлік анықтауда сәйкестілік иерархиясы ондай үлкен өзгерістерге ұшырамаған.

Сауалнама көрсеткендей ер адамдар үшін сәйкестілік иерархиясында ең маңыздылары аймақтық – 48,3% суперэтностық - 41,8%, азаматтық - 39,6% болып табылады. Әйел адамдар үшін аймақтық - 50,3%, азаматтық - 47,5%, этникалық - 40,8% деңгейінде болып отыр.

**СІЗ ҚАНДАЙ ТОПТАРҒА, ЭТНИКАЛЫҚ ҚАУЫМДАСТЫҚТАРҒА
ЖӘНЕ ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ ТЕРЕҢ СҮЙІСПЕНШІЛІК,
ЖАНАШЫРЛЫҚ, МАҚТАНЫШ СЕЗІМІНДЕ БОЛАСЫЗ?
СІЗ ҮШІН БҰНДАЙ ҚОҒАМДАСТЫҚТА БОЛУ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ?**

		Ер адам	Әйел адам
8.1 Қазақстанды әртүрлі этностар азаматтарының бірлестігі ретінде, Қазақстанның біртұтас халқына	Мүлдем маңызды емес	11,2%	13,4%
	Көбінесе маңызды емес	16,4%	14,8%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	23,1%	24,3%
	Көбінесе маңызды	17,0%	17,0%
	Өте маңызды	22,5%	25,2%
	Жауап беруге қиналамын	9,7%	5,3%
8.2 Қазақстанда тұратын өзімнің этникалық тобымның барлық адамдарына	Мүлдем маңызды емес	8,7%	7,1%
	Көбінесе маңызды емес	18,9%	18,5%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	21,7%	26,6%
	Көбінесе маңызды	21,7%	26,0%
	Өте маңызды	16,0%	14,8%
	Жауап беруге қиналамын	13,0%	6,9%

8.3 Өзімнің суперэтностыма, этностар қауымдастығына (мысалға, славяндар, түркілер, кавказдықтар, европалықтар т.б.)	Мүлдем маңызды емес	8,3%	7,5%
	Көбінесе маңызды емес	15,2%	11,4%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	23,1%	32,3%
	Көбінесе маңызды	18,9%	20,3%
	Өте маңызды	22,9%	18,9%
	Жауап беруге қиналамын	11,6%	9,5%
8.4 Діни бағыттағы адамдарға	Мүлдем маңызды емес	8,5%	4,9%
	Көбінесе маңызды емес	16,2%	15,6%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	23,3%	28,0%
	Көбінесе маңызды	18,9%	21,1%
	Өте маңызды	16,4%	10,7%
	Жауап беруге қиналамын	16,6%	19,7%
8.5 Өзім тұратын облыстың, қаланың, ауылдың адамдарына	Мүлдем маңызды емес	9,1%	7,3%
	Көбінесе маңызды емес	14,4%	13,4%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	17,6%	22,3%
	Көбінесе маңызды	16,0%	21,7%
	Өте маңызды	32,3%	28,6%
	Жауап беруге қиналамын	10,5%	6,7%

Жасы бойынша ең жас топтағы респонденттер үшін өз аймағының, қаласының /ауылының адамдарына – 52,7%, біртұтас Қазақстан халқына – 48,8%, 18-29 жас аралығындағы респонденттердің 41,3% үшін өздерінің суперэтностына тиесілі болуы өте маңызды.

30-45 жас аралығындағы респонденттердің арасында 50,4% өз аймағының қаласының/ауылының адамдарына, барлық этникалық топтарға тиесілі болуы өте маңызды деп жауап берді. Осы санаттағы респонденттердің 43,8% үшін өздерін Қазақстанның біртұтас халқы ретінде таныту өте маңызды, 42% респонденттер өз аймағының қаласының /ауылының бір бөлігі болғысы келеді.

46-дан 55 жасқа дейінгі респонденттердің 46,5% үшін өз аймағының қаласының/ауылының тұрғындары болу маңызды, 39% өз этникалық тобының мүшесі болғысы келеді. Осы жас санатындағы респонденттердің 35,2% үшін өздерінің діни бағыттағы адамдарға жатуы өте маңызды.

56-65 жас аралығындағы 44,3 респондент өз аймағының қаласының/ауылының адамдарына тиесілі болуы өте маңызды дейді. Осы жастағы 39,1% респонденттер өз этникалық топтарындағы адамдармен қарым қатынасы маңызды екенін, респонденттердің 38,3% өздерінің суперэтностына жатуы өте маңызды екенін атап өтті.

65-тен жоғары респонденттердің жартысы 45,3% өздерінің этникалық тобының барлық адамдарына, 43,8% өз аймағының, қаласының/ауылының адамдарына, 39,1% суперэтност тобына тиесілі болуы өте маңызды деп санайды.

**СІЗ ҚАНДАЙ ТОПТАРҒА, ЭТНИКАЛЫҚ ҚАУЫМДАСТЫҚТАРҒА
ЖӘНЕ ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ ТЕРЕҢ СҮЙІСПЕНШІЛІК,
ЖАНАШЫРЛЫҚ, МАҚТАНЫШ СЕЗІМІНДЕ БОЛАСЫЗ?
СІЗ ҮШІН БҰНДАЙ ҚОҒАМДАСТЫҚТА БОЛУ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ?
(жас ерекшеліктері бойынша)**

		18-29	30-45	46-55	56-65	65+
Қазақстанды әртүрлі этностар азаматтарының	Мүлдем маңызды емес	9,5	11,6	25,2	7,8	4,7
	Көбінесе маңызды емес	18,7	11,9	15,1	19,1	18,8

бірлестігі ретінде, Қазақстанның біртұтас халқына	Әрқалай, жағдайға байланысты	18,0	24,0	18,9	33,9	40,6
	Көбінесе маңызды	21,2	17,4	12,6	13,0	14,1
	Өте маңызды	27,2	26,4	22,0	13,9	17,2
	Жауап беруге қиналамын	5,3	8,7	6,3	12,2	4,7
Қазақстанда тұратын өзімнің этникалық тобымның барлық адамдарына	Мүлдем маңызды емес	10,2	6,9	3,8	10,4	9,4
	Көбінесе маңызды емес	23,3	15,0	27,7	13,9	6,3
	Әрқалай, жағдайға байланысты	17,7	25,1	28,9	25,2	34,4
	Көбінесе маңызды	25,8	25,1	15,1	21,7	34,4
	Өте маңызды	14,8	16,9	13,2	17,4	10,9
	Жауап беруге қиналамын	8,1	11,1	11,3	11,3	4,7
Өзімнің суперэтносима, этностар қауымдастығына (мысалға, славяндар, түркілер, кавказдықтар, европалықтар т.б.)	Мүлдем маңызды емес	9,5	5,8	10,7	10,4	1,6
	Көбінесе маңызды емес	15,5	9,8	15,7	14,8	15,6
	Әрқалай, жағдайға байланысты	23,0	31,1	25,8	26,1	37,5
	Көбінесе маңызды	21,2	19,0	14,5	19,1	29,7
	Өте маңызды	20,1	22,4	24,5	19,1	9,4
	Жауап беруге қиналамын	10,6	11,9	8,8	10,4	6,3
Діни бағыттағы адамдарға	Мүлдем маңызды емес	7,4	5,3	8,2	10,4	1,6
	Көбінесе маңызды емес	19,4	12,7	19,5	13,0	15,6
	Әрқалай, жағдайға байланысты	23,3	25,3	20,1	33,9	37,5
	Көбінесе маңызды	20,5	23,5	19,5	13,9	9,4
	Өте маңызды	9,5	15,0	15,7	14,8	14,1
	Жауап беруге қиналамын	19,8	18,2	17,0	13,9	21,9
Өзім тұратын облыстың, қаланың, ауылдың адамдарына	Мүлдем маңызды емес	9,2	5,0	10,7	13,0	7,8
	Көбінесе маңызды емес	17,0	11,6	18,2	9,6	10,9
	Әрқалай, жағдайға байланысты	13,8	23,5	15,7	23,5	31,3
	Көбінесе маңызды	21,2	19,5	18,2	13,9	15,6
	Өте маңызды	31,4	30,9	28,3	30,4	28,1
	Жауап беруге қиналамын	7,4	9,5	8,8	9,6	6,3

Этникалық тұрғыдан алғанда Қазақстанның біртұтас халқына тиесілі болу 51,4% басқа этнос өкілдері, 50,0% орыстар, 39,8% қазақтар үшін өте маңызды. Этникалық топтар арасындағы сәйкестіліктің басымдылығы келесідей бөлінді:

**СІЗ ҚАНДАЙ ТОПТАРҒА, ЭТНИКАЛЫҚ ҚАУЫМДАСТЫҚТАРҒА
ЖӘНЕ ҚАНШАЛЫҚТЫ ДӘРЕЖЕДЕ ТЕРЕҢ СҮЙІСПЕНШІЛІК,
ЖАНАШЫРЛЫҚ, МАҚТАНЫШ СЕЗІМІНДЕ БОЛАСЫЗ?
СІЗ ҮШІН БҰНДАЙ ҚОҒАМДАСТЫҚТА БОЛУ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ?**

(этникалық ерекшеліктері бойынша)

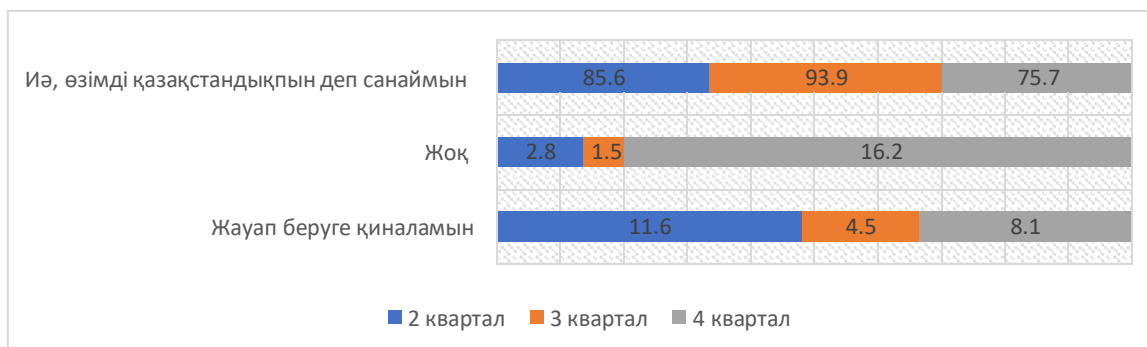
		III квартал			IV квартал		
		Қазақ	Орыс	Басқалар	Қазақ	Орыс	Басқалар
8.1 Қазақстанды әртүрлі этностар азаматтарының бірлестігі ретінде, Қазақстанның біртұтас халқына	Мүлдем маңызды емес	7,9	3	5,4	13,6%	0,0%	2,7%
	Көбінесе маңызды емес	15,5	6,1	13,5	16,4%	4,5%	16,2%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	15,6	9,1	2,7	25,3%	15,2%	0,0%
	Көбінесе маңызды	21,3	-	5,4	16,5%	19,7%	24,3%
	Өте маңызды	29,8	74,2	67,6	23,3%	30,3%	27,0%
	Жауап беруге қиналамын	9,9	7,6	5,4	4,9%	30,3%	29,7%
8.2 Қазақстанда тұратын өзімнің этникалық тобымның барлық адамдарына	Мүлдем маңызды емес	1,9	1,5	2,7	8,4%	1,5%	8,1%
	Көбінесе маңызды емес	6,8	-	-	20,2%	4,5%	8,1%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	14,7	4,5	2,7	25,8%	12,1%	8,1%
	Көбінесе маңызды	35,8	13,6	8,1	24,5%	18,2%	18,9%
	Өте маңызды	31,4	75,8	70,3	13,0%	36,4%	35,1%
	Жауап беруге қиналамын	9,4	4,5	16,2	8,1%	27,3%	21,6%
8.3 Өзімнің суперэтностыма, этностар қауымдастығына (мысалға, славяндар, түркілер, кавказдықтар, европалықтар т.б.)	Мүлдем маңызды емес	8,7	3	5,4	8,4%	1,5%	8,1%
	Көбінесе маңызды емес	13,2	6,1	5,4	14,4%	3,0%	5,4%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	29	4,5	8,1	29,5%	16,7%	5,4%
	Көбінесе маңызды	14	-	2,7	19,8%	15,2%	21,6%
	Өте маңызды	23,7	80,3	64,9	20,2%	24,2%	32,4%
	Жауап беруге қиналамын	11,4	6,1	13,5	7,7%	39,4%	27,0%
8.4 Діни бағыттағы адамдарға	Мүлдем маңызды емес	10,8	7,6	2,7	6,9%	3,0%	8,1%
	Көбінесе маңызды емес	17,1	1,5	5,4	16,9%	6,1%	8,1%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	27,3	6,1	5,4	27,4%	10,6%	10,8%
	Көбінесе маңызды	12,3	6,1	10,8	20,4%	15,2%	18,9%
	Өте маңызды	16,4	57,6	56,8	12,2%	27,3%	21,6%
	Жауап беруге қиналамын	16,2	21,2	18,9	16,2%	37,9%	32,4%
8.5 Өзім тұратын облыстың, қаланың, ауылдың адамдарына	Мүлдем маңызды емес	5,1	1,5	8,1	8,6%	3,0%	8,1%
	Көбінесе маңызды емес	15,7	1,5	5,4	14,5%	7,6%	10,8%
	Әрқалай, жағдайға байланысты	21	4,5	-	21,5%	10,6%	0,0%
	Көбінесе маңызды	16,1	4,5	10,8	19,0%	18,2%	18,9%
	Өте маңызды	31,3	77,3	67,6	30,1%	31,8%	35,1%
	Жауап беруге қиналамын	10,8	10,6	8,1	6,4%	28,8%	27,0%

Азаматтық сәйкестілік деңгейін анықтау

4 кварталдың қорытындысы бойынша Маңғыстау облысының 85,8% респонденттері өздерін қазақстандықпыз – біртұтас Қазақстан халқының өкіліміз деп санайды, 3,52% өздерін ондай деп санамайды, 11% жауап беруге қиналды. Алдыңғы

кварталмен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістер байқалған жоқ.

СІЗ ӨЗІҢІЗДІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ, ЯҒНИ БІРТҰТАС ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨКІЛІМІН ДЕП АЙТА АЛАСЫЗ БА?

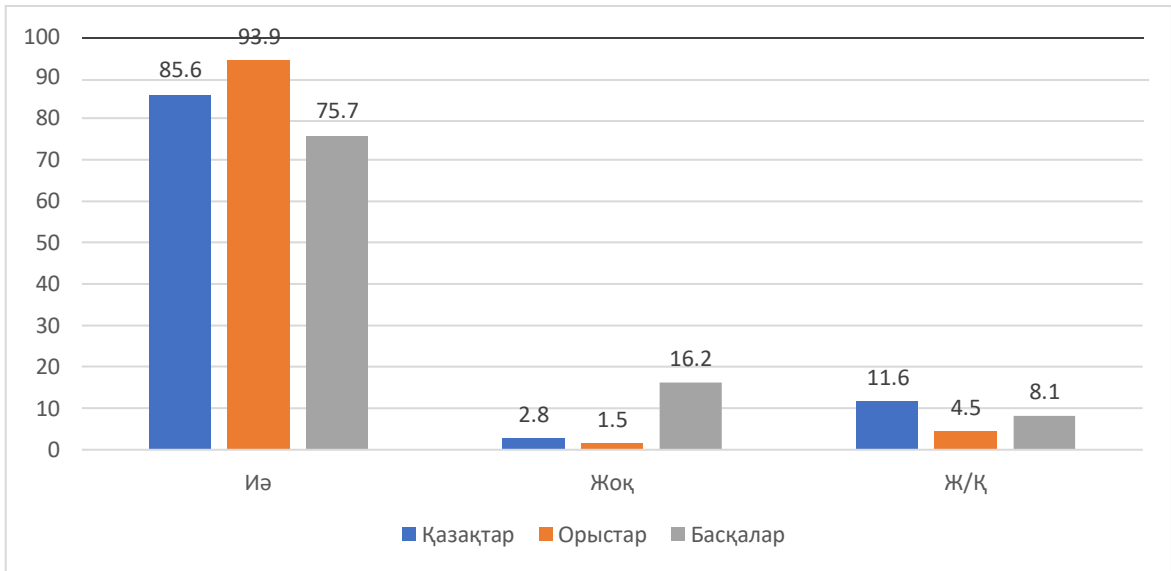
Жас ерекшеліктері бойынша 4 кварталдың барлық жас санатындағы респонденттердің 85% өздерін қазақстандықпен деп есептейді. 3 кварталмен салыстырғанда 46-65 жас аралығындағы респонденттер арасында өздерін қазақстандықпын деп санамайтындар бар болса (8,8%), ал 3 кварталда осы жас аралығы тобында барлығы түгелдей – 100% өздерін қазақстандықпыз деп санаған.

СІЗ ӨЗІҢІЗДІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ, ЯҒНИ БІРТҰТАС ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨКІЛІМІН ДЕП АЙТА АЛАСЫЗ БА? (жас ерекшеліктері бойынша)

	2 квартал					3 квартал					4 квартал				
	18-29	30-45	46-55	56-65	65+	18-29	30-45	46-55	56-65	65+	18-29	30-45	46-55	56-65	65+
Иә	96,2	98,6	97,4	99,2	95,8	97,2	98,4	98,1	100	100	90,8	85,5	71,7	89,6	93,8
Жоқ	3,4	1,4	1,9	0,8	1,4	2,5	1,6	1,3	-	-	2,5	2,1	8,8	2,6	0,0
Ж/Қ	0,3	-	0,6	-	2,8	,4	-	,6	-	-	6,7	12,4	19,5	7,8	6,3

4 кварталда 85%-дан астам қазақтар мен орыстар өздерін қазақстандықпыз деп таныды. Сонымен қатар, басқа этностар өкілдерінің тек 75,7% өздерін қазақстандықпыз деп санайды және осы топтағы респонденттердің 16,2%-ы біртұтас Қазақстан халқына тиесілі деген сұраққа теріс жауап берді. Бұл топта жауап беруге қиналғандардың үлесі де айтарлықтай – 8,1% респонденттер. Мүмкін басқа этникалық топтардың жауаптарындағы мұндай түбегейлі өзгерістер әзірбайжан-армян қақтығыстарының жағымсыз әсерінен болуы мүмкін. Шайқастар мен әскери жағдай, қаза тапқандар және басқа да осыған байланысты оқиғалар туралы хабарламалар осы этникалық топтардың өкілдерін бей-жай қалдыра алмады.

СІЗ ӨЗІҢІЗДІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ, ЯҒНИ БІРТҰТАС ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨКІЛІМІН ДЕП АЙТА АЛАСЫЗ БА? (этникалық ерекшеліктері бойынша)

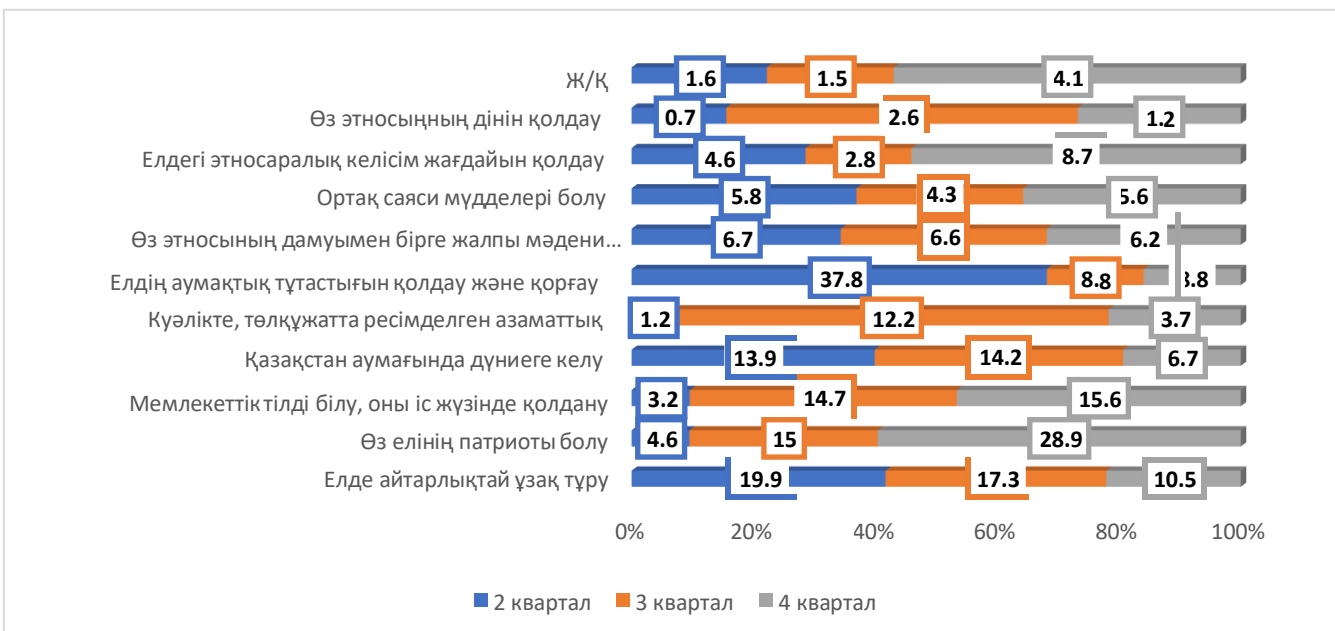

Сауалнаманың келесі сұрағы Маңғыстау облысы тұрғындарының ұлт ұғымын, адамның ұлтқа тиесілі болуының негіздерін, шарттарын, өлшемдерін түсінуін анықтауға бағытталды. Респонденттерге адамның қандай да бір ұлтқа тиесілі екендігін айқындайтын 10 негіздер (критерийлер) ұсынылды.

Барлық 10 негіздер (критерийлер) маңызды, алайда, сауалнама нәтижелері бойынша респонденттер атап өткен ең маңызды негіздер (критерийлер) келесі 5 критерийлер болды:

- Өз елінің патриоты болу, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білу – 28,9%;
- Мемлекеттік тілді меңгеру, оны қолдануға ұмтылу және қажет болған жағдайда үйрену – 15,6%;
- Елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болу – 10,6%;
- Елдің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғау - 8,8 %;
- Елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болу - 8,7%.

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША, БІРТҮТАС ҰЛТҚА ТИЕСІЛІ ЕКЕНДІГІҢІЗДІ АНЫҚТАЙТЫН БАСТЫ ШАРТТАР ҚАНДАЙ?

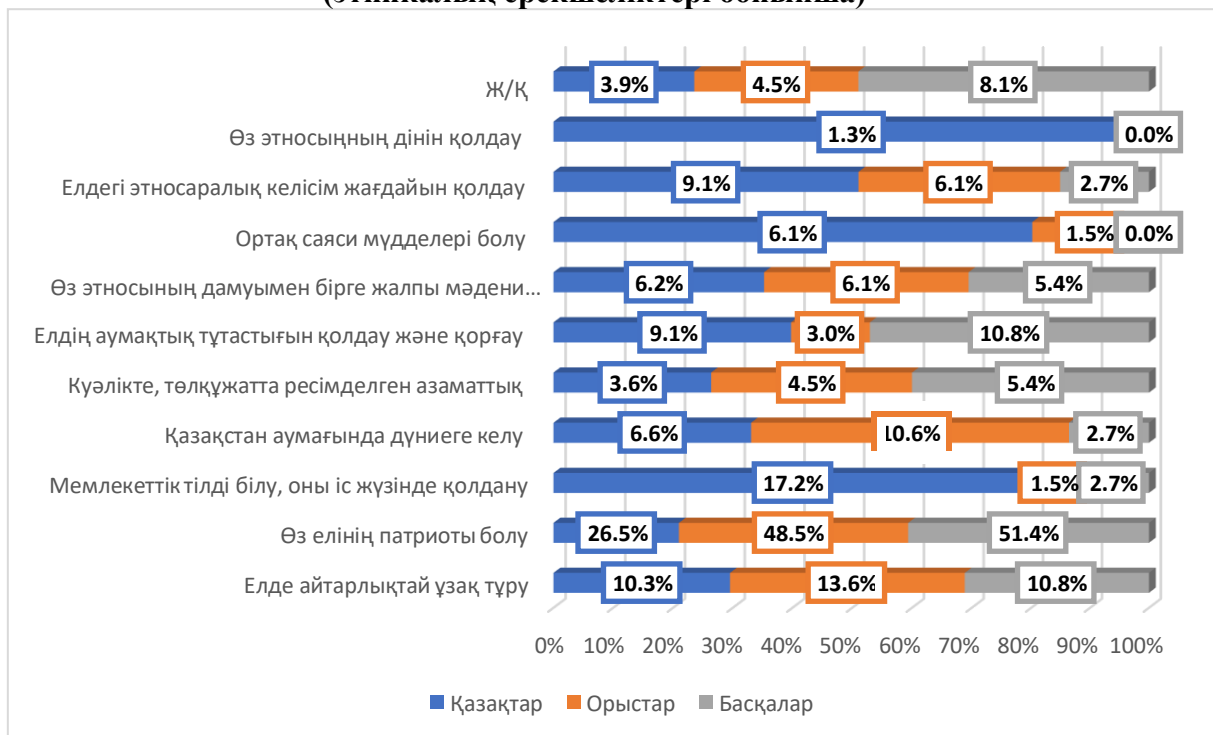
.Этностардың біртұтас ұлт мағынасын түсінудегі 5 негіздің (критерийлердің) маңыздылығындағы айырмашылықтар анықталды.

Қазақтар өз елінің патриотизміне, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білуге – 26,5%, мемлекеттік тілді меңгеруге, оны қолдануға және қажет болған жағдайда үйренуге деген ұмтылысқа – 17,2%, елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болуға – 10,3%, елдің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғауға – 9,1 %, елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болуға - 9,1% басымдық береді.

Орыстар өз елінің патриотизміне, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білуге – 48,5%, елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болуға – 13,6%, Қазақстан аумағында туылу – 10,6%, елдің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғауға – 9,1 %, елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болуға - 6,1% басымдық береді.

Басқа этностар, ең алдымен, өз елінің патриотизміне, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білуге – 51,4%, елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болуға – 10,8%, елдің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғауға – 10,8%, Қазақстан аумағында туылу – 16,2%, ресми азаматтық алу – 5,4%, елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болуға - 5,4% басымдық береді.

СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША, БІРТҰТАС ҰЛТҚА ТИЕСІЛІ ЕКЕНДІГІҢІЗДІ АНЫҚТАЙТЫН БАСТЫ ШАРТТАР ҚАНДАЙ? (этникалық ерекшеліктері бойынша)

Жас ерекшеліктері бойынша 4 кварталда патриоттық сезімдер барлық жас топтарында басымдыққа ие екендігін атап өтуге болады, тек 56-65 жас аралығындағы респонденттерден басқа, олар басымдықты мемлекеттік тілді меңгеруге берген екен.

30-45 және 46-55, 65+ жастағылар үшін елде ұзақ уақыт тұру және мемлекеттік тілді меңгеру екінші маңызды шарт болып табылады.

Еліміздің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғау, елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болу барлық жас өкілдері үшін үшінші басымдық ретінде анықталып отыр.

**СІЗДІҢ ОЙЫҢЫЗША, БІРТҰТАС ҰЛТҚА ТИЕСІЛІ ЕКЕНДІГІҢІЗДІ
АНЫҚТАЙТЫН БАСТЫ ШАРТТАР ҚАНДАЙ?
(жас ерекшеліктері бойынша)**

	18-29	30-45	46-55	56-65	65+
Елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болу	9,2%	12,9%	13,2%	5,2%	4,7%
Өз елінің патриоты болу, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білу	27,9%	31,7%	27,0%	21,7%	34,4%
Мемлекеттік тілді меңгеру, оны қолдануға және қажет болған жағдайда үйренуге ұмтылу	15,9%	12,9%	11,9%	25,2%	21,9%
Қазақстан территориясында туылу	6,4%	6,6%	8,2%	5,2%	7,8%
Куәлікте, паспортта азаматтық берілген болу	4,2%	3,4%	5,0%	2,6%	1,6%
Еліміздің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғау	10,6%	8,7%	10,1%	5,2%	4,7%
Ортақ құндылықтарды құруға қатысу және насихаттау	7,4%	5,8%	5,0%	6,1%	6,3%
Ортақ саяси мүдделерге ие болу, елдің біртұтас басшылығын мойындау	7,1%	5,0%	3,1%	7,8%	4,7%
Елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болу	7,1%	7,7%	8,2%	16,5%	9,4%
Өз этносыңның діни сенімін қолдау	1,4%	1,1%	4,4%	0,0%	0,0%
Ж/Қ	3,9%	4,2%	3,8%	4,3%	4,7%

Қорытынды

- Сауалнама нәтижесі бойынша 2020 жылдың 4 кварталында Маңғыстау облысында сәйкестіліктің келесідей иерархиясы анықталды: 1) аймақтық – 49,3%, 2) азаматтық – 40,9%, 3) суперэтностық – 40,5%, 4) этникалық – 39,3%, 5) діни – 33,5%.
- 2020 жылдың 4 кварталында жаппай сауалнамаға қатысқан Маңғыстау облысы тұрғындарының басым көпшілігі өздерін қазақстандықпын, біріккен Қазақстан халқының өкілдеріміз деп санайды – 85,8 % респонденттер. Респонденттердің тек 3,52%–ы ғана өздерін қазақстандықтармен байланыстырмайды және респонденттердің 11%–ы жауап беруге қиналған.
- 4 кварталда 85%-дан астам қазақтар мен орыстар өздерін қазақстандықпыз деп таныған. Сонымен бірге басқа этностардың (қазақтар мен орыстардың емес) қазақстандыққа тиесілігі айтарлықтай өзгерді: басқа этнос өкілдерінің тек 75,7% өздерін қазақстандықпыз деп санайды және осы топтағы респонденттердің 16,2% біртұтас ұлтқа тиісті болу сұрағына теріс жауап берді. Бұл топта жауап беруге қиналғандардың үлесі де айтарлықтай – 8,1% респонденттер. Біздің ойымызша, басқа этнос өкілдерінің жауаптарындағы мұндай түбегейлі өзгерістер әзірбайжан-армян қақтығыстарының жағымсыз әсерінен болуы да мүмкін.
- Респонденттерге адамдың қандай да бір ұлт қауымдастығына тиісті болуының 10 негіздері (критерийлері) ұсынылды. Адамды қандай да бір ұлт қауымдастығына жатқызудың 10 негізінің (критерийлерінің) ішінен сауалнама нәтижесі респонденттер жиі атап өткен ең маңызды негіздер (критерийлер) келесі 5 критерийлер екенін анықтады:
  - Өз елінің патриоты болу, оның тарихын, мәдениетін және даму мақсаттарын білу – 28,9%;
  - Мемлекеттік тілді меңгеру, оны қолдануға және қажет болған жағдайда үйренуге ұмтылу – 15,6%;
  - Елде жеткілікті ұзақ өмір сүру, этносаралық өзара әрекеттесу және өмірлік тәжірибеге ие болу – 10,6%;
  - Еліміздің аумақтық тұтастығын қолдау және қорғау – 8,8 %;

- Елдегі этносаралық келісім жағдайын қолдауға және қорғауға дайын болу – 8,7%.

Бүгінде Қазақстан қазақстандық бірегейлік пен бірлікті дамытудың және нығайтудың сапалы жаңа кезеңіне аяқ басты. Жаңа кезеңнің мақсаты Біртұтас Болашақ Ұлтын қалыптастыру. Тұжырымдаманы іске асырудың негізгі нәтижесі Қазақстанның ең дамыған 30 елдің қатарына табысты енуі үшін қоғамдық келісімді, қазақстандық бірегейлік пен бірлікті одан әрі нығайту болып табылады [7].

Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту мен дамыту жөніндегі барлық жұмыстар Қазақстан халқы Ассамблеясының қолдауымен және «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясының аясында келесі векторларда құрылады: біріншіден, азаматтық принципіне негізделген сәйкестілік; екіншіден, Тәуелсіздік жылдарындағы ұлт тәжірибесін бейнелейтін құндылықтар жүйесі ретінде «Мәңгілік Ел» ұлттық патриоттық идеясын насихаттау; үшіншіден, тілдердің үштұғырлығы; төртіншіден, «Мәңгілік Ел» ұрпақтарының сабақтастығы [8].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. *Qazaqstan Respublikasynyñ memlekettik säikestiligin qalyptastyru tüjyrymdamasy.* – 1999, мамыр – 23. [http://www.egemen.kz/indexold.php?act=readarticle &id=2192](http://www.egemen.kz/indexold.php?act=readarticle&id=2192).

2. *Cüleimenova E.D. Arhetip «gadkogo utenka» i jazykovaja identichnost // Jazyk i identichnost: Materialy mejdunarodnoi nauchno-praktičeskoj konferensii.* – Almaty, 2006. – S. 15-25.

3. *Nysanbaev A.N., Şaikemelev M.S. «Metodologičeskie podhody k izučeni etnoidentičnosti v postsovetskom gumanitarnom diskurse: kazahstanskii opyt». Sosiologičeskie issledovanija, 2013. № 9, - S. 80-91.*

4. *Biljalova G.N. «Etničeskaja identičnost i sosialnaja identičnost: psihoanalitičeskii podhod». Evraziiskoe soobestvo: obestvo, politika, kultura, 2007. № 2, - S.117-124.*

5. *Biljalova G.N. «Etničeskaja identifikacija kazahov: teoretičeskie i metodologičeskie aspekty». Kazahstan Spekr, 2008. № 1, - S. 59-70.*

6. *Aryn R.S. «Status titulnogo etnosa: konseptualnye podhody». Pavlodar: EKO, 2006. – 230 s.*

7. *Konsepsija ukreplenija i razvitiya kazahstanskoi identičnosti i edinstva // Kazahstanskaja pravda. – 2015. – 31 dekabrya. – S.15.*

8. *Vişnichenko V.G. Konseptualnye osnovy Kazahstanskoi modeli obestvennogo soglasija i obenasionalnogo edinstva./ V.G. Vişnichenko - Kostanai: TOO «Sentrum»: 2020. - 125 s.*